

Людмила КОЗАК

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри дошкільної освіти
Київського столичного університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-4528-1905
e-mail: l.kozak@kubg.edu.ua

Олена КРАВЧЕНКО

магістрантка Київського столичного
університету імені Бориса Грінченка,
м. Київ, Україна
ORCID: 0009-0005-2745-033X
e-mail: ohkravchenko.fpo24m@kubg.edu.ua

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ МНЕМОТЕХНІКИ

Анотація. У статті розглянуто важливість розвитку мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку. Визначено, що ефективним методом розвитку мовлення в дошкільників є використання мнемотехнічних прийомів. Наголошено, що оптимізація педагогічної діяльності та впровадження інноваційних технологій робить освітній процес цікавим та результативним. На основі аналізу наукових досліджень розкрито поняття «мовлення», «мовленнєва компетентність», «мнемотехніка». З'ясовано, що всі сучасні технології розвитку мовлення дітей дошкільного віку мають базуються на традиційних методах навчання і виховання. Враховуючи вимоги Державного стандарту дошкільної освіти, встановлено рівень сформованості емоційно-ціннісного ставлення, знань та навичок дітей старшого дошкільного віку в межах освітнього напрямку «Мовлення дитини». Доведено, що використання мнемотехніки позитивно впливає на показники розвитку зв'язного мовлення, словникового запасу та пам'яті дітей. У статті висвітлено основні методи та прийоми мнемотехніки, що сприяють розвитку мовлення дошкільників. Детально описано розроблений вебсайт з мнемотехнічними методичними матеріалами. Цей інтерактивний ресурс є зручним інструментом для педагогів, вихователів та батьків, адже поєднує традиційні методи навчання з інноваційними можливостями інформаційних технологій. Можливості сайту дозволяють використовувати матеріали як для онлайн-перегляду, так і для завантаження з метою подальшої офлайн-роботи. Вебсайт «МнемоМайстерня» виступає інноваційним освітнім середовищем, яке сприяє мовленнєвому розвитку дітей та підвищенню професійної майстерності педагогів.

Ключові слова: мнемотехніка, мовлення, мовленнєва компетентність, мнемотехнічний прийом, мнемотаблиця.

Постановка проблеми. У сучасних умовах зростаючої уваги до раннього розвитку дитини особливого значення набуває формування мовленнєвої компетентності. Мовлення – провідний засіб комунікації, пізнання та соціалізації, тому його якісний розвиток у дошкільному віці є запорукою успішного навчання надалі. Саме тому проблеми розвитку мовлення дітей тривалий час перебувають у центрі уваги вітчизняної та зарубіжної педагогіки. Дослідники наголошують на необхідності використання інноваційних підходів до мовленнєвого розвитку дошкільників, зокрема інтерактивних засобів.

Використання мнемотехніки в освітній взаємодії з дітьми старшого дошкільного віку сприяє активізації пам'яті, мислення, уваги, уяви, кращому засвоєнню мовного матеріалу, розширенню словникового запасу, розвитку зв'язного мовлення. З огляду на це, питання впровадження мнемотехніки в процес формування мовленнєвої компетентності дошкільників є актуальним і потребує ґрунтовного розгляду.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблема розвитку мовленнєвої компетентності дошкільників досліджували класики минулого століття: К. Ушинський та М. Корф. На сучасному етапі А. Богуш, Н. Гавриш, К. Крутій, Т. Піроженко активно обґрунтовують важливість застосування інноваційних методів розвитку мовленнєвої компетентності у дітей старшого дошкільного віку. О. Самсонова, Л. Соловйова, Г. Чепурний та інші вчені висвітлюють особливості застосування методів і прийомів мнемотехніки та доводять їхню ефективність у розвитку мовлення як дітей молодшого шкільного, так і дошкільного віку.

Попри значний інтерес науковців до цієї проблеми, питання ефективного використання мнемотехніки для формування мовленнєвої компетентності дошкільників залишається дискусійним і потребує подальшого наукового обґрунтування та практичної апробації.

Мета статті – обґрунтувати ефективність методичного інструментарію формування мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку засобами мнемотехніки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток мовленнєвої компетентності відіграє значущу роль в аспектах формування особистості, адже забезпечує успішну соціалізацію, ефективну комунікацію та успішну навчальну діяльність. У сучасній психолого-педагогічній та методичній літературі цю проблему досліджують крізь призму різноманітних підходів. Значну увагу приділяють специфіці формування мовленнєвих навичок в умовах сучасної освіти, із застосуванням інноваційних методів, мнемотехніки.

А. Богуш та Н. Гавриш у праці «Дошкільна лінгводидактика» наводять низку дефініцій, пов'язаних з мовленнєвою діяльністю.

Мовленнєва дія – процес, що входить до складу мовленнєвої діяльності та є її безпосереднім компонентом. Вона має власну мету, яка, однак підпорядкована загальній меті мовленнєвої діяльності. Мовленнєва дія

забезпечує як підготовчий етап мовленнєвого висловлювання, так і його реалізацію.

Мовленнєва компетенція – це вміння адекватно й правильно використовувати мову на практиці (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), послуговуватися як мовними, так і позамовними (міміка, жести, рухи) та інтонаційними засобами виразності мовлення (Богуш, Гавриш, 2015).

У Державному стандарті дошкільної освіти мовленнєву компетентність визначено як здатність дитини продукувати свої звернення, думки, враження тощо в будь-яких формах мовленнєвого висловлювання за допомогою вербальних і невербальних засобів. Мовленнєва компетентність об'єднує фонетичний, лексичний, граматичний, діалогічний, монологічний складники та засвідчує їх взаємозалежність і взаємозумовленість (Базовий компонент дошкільної освіти, 2021).

К. Крутій в своїй праці «Формування граматичної правильності мовлення дошкільників у контексті комунікативного розвитку: термінологічне поле», проаналізувавши аспекти поетапного набуття низки мовленнєвих навичок, запропонувала таке визначення поняття: «Мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку – це процес набуття оптимального щодо віку кола лінгвістичних уявлень, мовленнєвих умінь і навичок, результатом якого є мовлення, сформованість мовленнєвої активності, самостійність у наслідуванні мови» (Крутій, 2018).

Під терміном «коло лінгвістичних уявлень» автор розуміє основні аспекти розвитку мовлення в дошкільників: фонетичний розвиток; збагачення словникового запасу; формування граматичної будови мовлення; розвиток зв'язного мовлення; комунікативна компетентність.

Кожен із цих аспектів відіграє суттєву роль, а їх систематична єдність забезпечує досягнення успішного результату: формування логічного, чіткого, граматично правильного та лексично багатого мовлення дитини як у діалогічній, так і монологічній формі. Психолого-педагогічні дослідження доводять, що найефективнішим методом розвитку мовлення є застосування інтерактивних підходів, ігрових технологій, створення ситуацій живого спілкування. Всі ці ознаки характеризують мнемотехніку.

Мнемотехніка (від грецьк. «*mneomonikon*» – мистецтво запам'ятовування) – система особливих способів, що полегшують запам'ятовування й збільшують обсяг пам'яті. Мнемотехніка базується на використанні природних когнітивних можливостей людського мозку. Спочатку ця техніка застосовувалася лише для запам'ятовування чисел, а згодом стала інструментом для вивчення великих за обсягом текстів.

А. Тизьо в дослідженні «Проблеми формування основ мнемотехніки у сучасній початковій школі» наводить таку історичну довідку: «Мнемотехніка відома з давніх часів та існує вже мінімум дві тисячі років. Термін «мнемоніка» ввів Піфагор Самоський в VI столітті до н.е. в честь давньогрецької богині пам'яті Мнемозіни як позначення сукупності методів, спрямованих на покращення процесу запам'ятовування інформації. Перші письмові згадки про

мнемотехнічні прийоми містяться у працях античних мислителів, зокрема Цицерона. Особливий внесок у розвиток мнемотехніки зробив філософ і вчений епохи Відродження Джордано Бруно. Мнемотехнікою цікавився Аристотель, передаючи знання своєму учневі Олександрові Македонському» (Тизьо, 2015).

Г. Чепурний, автор проєкту «Освітня мнемотехніка», вважає, що мнемотехніка не тільки дозволяє запам'ятовувати великі обсяги інформації, але у молодшому шкільному віці забезпечує поступальний розвивальний вплив на формування особистості дитини. В її основі – процес створення асоціацій між об'єктами, які сприймаються. Враховуючи особливості сприймання, обробки та відтворення інформації, автором запропоновано різноманітні методи та прийоми мнемотехніки, що дозволяє здійснювати індивідуальний підхід до розвитку мнемічних процесів (Чепурний, 2017).

На думку дослідників, мнемотехніку можна розглядати як систему методів і прийомів, котрі забезпечують успішне запам'ятовування, зберігання і відтворення інформації чи знань про об'єкти навколишньої дійсності, розвиток асоціативного мислення, побудови логічних ланцюжків. Під час застосування методів та прийомів мнемотехніки для розвитку зв'язного мовлення у дітей дошкільного віку доцільно розв'язувати такі завдання: 1) розвиток зв'язного і діалогічного мовлення; 2) розвиток у дітей уміння розуміти і переказувати знайомі казки за допомогою графічних аналогій та символів, а також запам'ятовувати вірші із використанням мнемотаблиць чи колажів; 3) вивчення правильної звуковимови та знайомство з літерами; 4) розвиток у дітей розумової активності, спостережливості, вміння порівнювати та виокремлювати суттєві ознаки; 5) розвиток психічних процесів: мислення, уваги, уяви, різноманітних видів пам'яті (Бобровська, Самсонова, Чорна, 2022).

Звертаючись до положень Державного стандарту дошкільної освіти (БКДО, 2021), який визначає вимоги до обов'язкових ключових компетентностей та очікуваних результатів освітньої діяльності дитини дошкільного віку, наведемо окремі показники, якими має оволодіти дошкільник відповідно до освітнього напрямку «Мовлення дитини» у контексті нашого дослідження. Вплив мнемотехніки на формування цих показників продемонстровано в таблиці 1.

Таблиця 1. Реалізація вимог до мовленнєвої компетентності у межах освітнього напрямку «Мовлення дитини», відповідно до БКДО (2021)

	Емоційно-ціннісне ставлення	Сформованість знань	Навички
Вимоги БКДО	– інтерес до мовленнєвої діяльності; – емоційне реагування на зміст; – позитивне ставлення до процесу пізнання; – ініціативність в діалозі; – дотримання мовленнєвого етикету.	– знання лексики різних тематичних груп; – розуміння структури тексту; – ознайомлення з різними видами мовлення; – вживання різних частин мови; – елементарна корекція мовлення.	– ефективне спілкування, чітке мовлення; – орфопедична правильність; – уміння міркувати; – здатність до словесної творчості.
Вплив мнемотехніки	Мнемотехніка викликає позитивні емоції, створює цікавість і заохочує до запам'ятовування. Візуальна яскравість мнемозасобів занурює в сюжет, викликає емоції. Мнемотехнічні прийоми спонукають дітей обговорювати побачене, брати участь у діалозі, тим самим формуючи ініціативність і повагу до співрозмовника.	Активізація словникового запасу, узгодження слів. Мнемотехнічні засоби подають інформацію в структурованому вигляді, що допомагає дітям усвідомити логічну послідовність подій. Візуальна опора допомагає дитині контролювати власне мовлення.	Візуальний образ поєднується з певним словом, що стимулює активне проговорювання. Мнемотехніка сприяє покроковому складанню розповідей. Через мнемотехнічні вправи дитина набуває досвіду словесної творчості — придумує історії, змінює сюжет казок, імпровізує.

Отже, мнемотехніка є ефективним інструментом формування мовленнєвої компетентності. Вона сприяє успішному засвоєнню освітніх компетентностей, визначених у Державному стандарті дошкільної освіти. Завдяки мнемотехніці мовленнєве навчання стає цікавішим, доступнішим і результативнішим.

У процесі дослідження нами розроблено вебсайт «МнемоМайстерня».

Сайт «МнемоМайстерня» – це освітньо-інформаційна платформа, створена для ознайомлення педагогів, батьків та студентів із сучасними засобами мнемотехніки та їх практичним використанням у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку. Основна мета сайту – популяризація та впровадження мнемотехнічних прийомів у освітній процес, розвиток мовленнєвої компетентності дітей, підвищення їхньої здатності до запам'ятовування та відтворення інформації в ігровій та доступній формі.

Для впровадження мнемозасобів в освітній процес визначено основні напрями їх застосування:

- 1) розвиток словникового запасу шляхом використання мнемотаблиць, схем-опор для запам'ятовування нових понять;
- 2) формування зв'язного мовлення за допомогою мнемоланцюгів. Дитина дивиться на серію картинок, символів та складає правильне речення;
- 3) удосконалення граматичного ладу мовлення засобами мнемосхем. Дорослий координує дитину та допомагає граматично правильно узгоджувати слова у реченні, показуючи опорні зображення картинок;

4) розвиток пам'яті та уваги. Відтворюючи послідовність подій з мнемотаблиць, дитина запам'ятовує та відтворює інформацію;

5) розвиток комунікативних умінь та емоційне зближення. Під час проведення заняття із застосуванням ілюстративного матеріалу спостерігається активізація комунікативної функції у дитини та її готовність вести діалог.

Структура сайту продумана так, щоб поєднувати теоретичний матеріал, методичні рекомендації та практичні ресурси, які можуть бути безпосередньо використані в освітньому процесі.

На головній сторінці подано основну інформацію про сутність і значення мнемотехніки, зокрема: визначення мнемотехніки; переваги використання мнемотехнічних прийомів у освітній взаємодії з дітьми; історія виникнення та розвитку технології; характеристика цільових груп, яким підходять методи мнемотехніки; класифікація основних видів мнемотехніки.

Розділ «Матеріали» містить систематизовані практичні засоби, що можуть бути використані педагогами й батьками у взаємодії з дітьми: мнемокартки на позначення прийменників, дій та цифр; мнемоланцюги як опорні схеми для складання речень та історій; мнемотаблиці з віршами для дітей різного віку; мнемотаблиці до загадок різних тематичних груп; мнемотаблиці до казок; ігри із застосуванням мнемотехніки.

Розділ «Відеоматеріали» включає два напрями: відео матеріали для педагогів і батьків, що розкривають сутність та спосіб впровадження мнемотехніки та відеоматеріали для роботи з дітьми, які містять інтерактивні вправи й приклади використання мнемотехнічних прийомів у навчально-ігровій діяльності.

Розділ «Поради» подає методичні рекомендації щодо організації занять із використанням мнемотехніки, покрокову інструкцію для педагогів та батьків.

Вебсайт можна використовувати під час проведення занять з освітніх напрямів «Мовлення дитини», «Дитина в соціумі», «Дитина у світі мистецтва», «Гра дитини», а також для проведення ігор в групі чи навіть в укрітті. Оскільки вебсайт охоплює мнемотаблиці до загадок з різних категорій, цей продукт застосовуємо відповідно до тематики заняття. Мнемотаблиці до казок інтегруємо безпосередньо під час освітньої взаємодії, а також можемо залучати у вільний час або на етапі підготовки до денного відпочинку. Відеоматеріали сайту можуть використовувати як вихователі, так і батьки. В сучасному світі цифрові інструменти займають важливе місце, тому в домашньому вихованні теж активно використовуються дорослими. Мнемоланцюги можна використовувати в індивідуальній роботі для активізації мовленнєвих процесів. Мнемотаблиці до віршів для різних вікових категорій застосовуємо відповідно до теми заняття або під час індивідуального заняття з мовлення. Вони сприяють розвитку не тільки мовленнєвої компетентності, але й пам'яті.

Застосування матеріалів вебсайту в практичній роботі свідчить про значне підвищення рівня мовленнєвої компетентності удітей старшого дошкільного віку. Вихованці виявляють стійкий інтерес та мотивацію до використання мнемосхем, активно підтримують діалог, емоційно реагують на зміст віршів та

казок, зашифрованих в мнемотаблицях. На підставі цих результатів можна з упевненістю стверджувати про ефективність цього інструментарію організації освітньої взаємодії з дітьми.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Мнемотехніка є ефективним дидактичним інструментом, який сприяє формуванню мовленнєвої компетентності дітей старшого дошкільного віку, оскільки забезпечує збагачення словникового запасу й формування навичок зв'язного мовлення. Застосування мнемотехнічних засобів у практиці дошкільної освіти підтверджує свою результативність, тому що ефективно поєднує навчально-пізнавальну діяльність з ігровою формою.

Розробка вебсайту з мнемотехніки розширює нові можливості для педагогів і батьків, адже зручний доступ до різноманітних матеріалів, інтерактивність контенту та систематизація вправ сприяють ефективному поширенню педагогічного досвіду.

Створення вебсайту з мнемотехнічними прийомами є перспективним напрямом діяльності, яка потребує подальшого розроблення дидактичних ігор; створення методичних рекомендацій для вихователів та батьків щодо застосування мнемозасобів; дослідження впливу інформаційних технологій у поєднанні з мнемотехнікою на когнітивний та мовленнєвий розвиток дошкільників; а також вивчення тривалості результативності такого виду занять.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Богуш, А., Гавриш, Н. (2015). *Дошкільна лінгводидактика: Теорія і методика навчання дітей рідної мови в дошкільних навчальних закладах*: підручник. Київ: Слово. 704 с.

Базовий компонент дошкільної освіти (2021). URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (дата звернення: 20 вересня 2025)

Крутий, К. (2018). Формування граматичної правильності мовлення в дошкільників у контексті комунікативного розвитку: термінологічне поле. *Вісник Луцького національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. № 3. С. 28–35.

Тизьо, А. (2015). Проблеми формування основ мнемотехніки у сучасній початковій школі. *Магістерський науковий вісник*. Вип. 23. С. 151–156.

Чепурний, Г. (2017). *Мнемотехніка: технологія ефективного засвоєння інформації в умовах сучасної освіти*: навчально-методичний посібник. Тернопіль : Мандрівець, 208 с.

Бобровська, Х., Самсонова О., Чорна Г. (2022). Методи і прийоми мнемотехніки як засіб розвитку мовлення дітей дошкільного віку. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 53. Том 1. С. 177-182

Богуш, А. (2020). Мовленнєвий розвиток дітей: сутність та шляхи реалізації. *Дошкільне виховання*. № 6. С. 3–5.

REFERENCES

Bohush, A., Havrysh, N. (2015). V: *Doshkilna linhvodydaktyka: Teoriia i metodyka navchannia ditei ridnoi movy v doshkilnykh navchalnykh zakladakh* [Preschool Linguodidactics: Theory and Methodology of Teaching Children their Native Language in Preschool Educational Institutions]: pidruchnyk. Kyiv : Slovo. 704 s. [in Ukrainian]

Bazovyi komponent doshkilnoi osvity (2021) [Basic Component of Preschool Education]. URL: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennya-bazovogo-komponenta-doshkilnoyi-osviti-derzhavnogo-standartu-doshkilnoyi-osviti-nova-redakciya> (data zvernennia: 11 veresnia 2025). [in Ukrainian]

Krutii, K. (2018). *Formuvannia hramatychnoi pravylnosti movlennia v doshkilnykiv u konteksti komunikatyvnoho rozvytku: terminolohichne pole* [The Formation of Grammatical Accuracy in Preschool Children's Speech within the Framework of Communicative Development: A Terminological Field]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Pedahohichni nauky*. No. 3. S. 28–35. [in Ukrainian]

Tyzo, A. (2015). *Problemy formuvannia osnov mnemotekhniky u suchasni pochatkovi ishkoli* [Issues in the Formation of Mnemonic Skills in Today's Primary School]. *Mahisterskyi naukovyi visnyk*. Vyp. 23. S. 151–156. [in Ukrainian]

Chepurnyi, H. A. (2017). *Mnemotekhnika: tekhnolohiia efektyvnoho zasvoiennia informatsii v umovakh suchasnoiosvity* [Mnemonics: A Technology for Effective Information Acquisition in the Context of Modern Education]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Ternopil : Mandrivets, 208 s. [in Ukrainian]

Bobrovska, Kh., Samsonova O., Chorna H. (2022). *Metody i priomy mnemotekhniky yak zasib rozvytku movlennia ditei doshkilnoho viku* [Methods and Techniques of Mnemonics as a Means of Developing Preschool Children's Speech]. *Innovatsiina pedahohika*. Vypusk 53. Tom 1. S. 177–182. [in Ukrainian]

Bohush, A. (2020). *Movlennievyyi rozvytok ditei: sutnist ta shliakhy realizatsii*. [Children's Speech Development: Nature and Path ways of Implementation]. *Doshkilne vykhovannia*. No. 6. S. 3–5. [in Ukrainian]

FORMATION OF SPEECH COMPETENCE AMONG CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE THROUGH MNEMONICS

Liudmyla KOZAK

Doctor of Sciences (in Pedagogy), Professor,
Professor at the Preschool Education Department of
Kyiv Borys Hrinchenko Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-4528-190

e-mail: l.kozak@kubg.edu.ua

Olena KRAVCHENKO

Master's Student of Kyiv Borys Hrinchenko
Metropolitan University,
Kyiv, Ukraine

ORCID: 0009-0005-2745-033X

e-mail: ohkravchenko.fpo24m@kubg.edu.ua

Abstract. The article examines the importance of developing speech competence in older preschool children. It is determined that the use of mnemonic techniques represents an effective method for enhancing speech development in preschoolers. Emphasis is placed on the fact that optimizing pedagogical practice and integrating innovative technologies makes the educational process both engaging and productive. Drawing on scientific research and methodological guides, the concepts of «speech», «speech competence», and «mnemonics» are defined. It is observed that all contemporary technologies for developing preschoolers' speech are rooted in traditional methods of early childhood education and upbringing. Based on the State Standard of Preschool Education, the required levels of emotional and value-based attitudes, knowledge, and skills of older preschoolers within the educational domain «Child's Speech» are outlined. The findings demonstrate that the application of mnemonic strategies has a positive impact on the development of coherent speech, vocabulary enrichment, and memory performance. The article highlights key methods and techniques of mnemonics that contribute to children's speech development. In addition, a specially designed website containing mnemonic-based methodological materials is presented. This resource functions as an interactive tool for educators, parents, and children, combining traditional teaching methods with innovative opportunities offered by information technologies. The website allows users to access materials in an online format or download them for further offline use. In the future, the resource is planned to be supplemented with interactive exercises. The website «МнemoMaYSTernia» serves as an innovative educational environment that supports children's speech development while enhancing the professional competence of educators.

Keywords: mnemonics, speech, speech competence, mnemonic technique, mnemonic schema.

Стаття надійшла до редакції 08.10.2025 р.